

Mihael Stroj: »V Kovačnici«

Gradivo, zbrano za retrospektivno razstavo Mihaela Stroja, je slikarja predstavilo ne le kot portretista, temveč tudi kot slikarja krajin, tihožitij, zgodovinskih in religiozних tem ter žanra. Vendar je značilno, da se je portretist Stroj pri slikanju drugih scen večinoma naslanjal na predloge znanih ali še neugotovljenih avtorjev renesančnega in baročnega časa in na dela sodobnikov.

Niso še ugotovljeni viri, ki so mu služili kot predloga za upodobitev tem Štirih kontinentov (Evrope, Afrike, Azije, Amerike), Zapeljivca, Vilinskega plesa, V ateljeju, Historičnega prizora, Žena si obira bolhe itn. Cvetlično tihožitje¹ je kopija po Janu van Huysumu, Judita s Holofernovo glavo² je kopija po Alessandru Varotariju, Orientalka³ je kopija po znani Amerlingovi sliki, Cesarica Elizabeta kot nevesta⁴ pa kopija po litografiji R. Hoffmanna.

Ks. Rozmanova je ob teh kopijah, kjer poznamo avtorje predlog, ugotovila,⁵ da Stroj ni vedno popolnoma posnemal originale, saj je mnogokrat originalne predloge spreminjal. Uveljavljal je svoje dodatke ali redukcije ter prilagodil marsikateri obraz originala svojemu slikarskemu tipu. Tako je pri Orientalki nadomestil Amerlingov okroglasti obraz z bolj »strojevsko« podolgovatim, preoblikoval je obraz cesarice Elizabete, obraz Judite in druge. Tudi na podobi Čudeži sv. Frančiška Ksaverskega⁶ za ž. c. v Vugrovcu na Hrvaškem, ki je kopija po delu P. P. Rubensa, je samovoljno opuščal in dodajal detajle. Ks. Rozmanova se sprašuje, ali je Stroj kopiral po grafičnih predlogah ali po lastnih skicah iz šolskih let, ko je podobno kot drugi študentje dunajske Akademije likovne umetnosti kopiral dela v cesarski galeriji v Belvederu. Vsekakor pa je bila ta gibka umetnostna zvrst-grafika od svojih začetkov naprej umetnikom priročno sredstvo za seznanjanje z dosežki sodobne in starejše evropske umetnosti. Vemo, da je kontinent prej spoznal angleško slikarstvo prek grafike kot z originalov. Zato nas ne začudi, ko ob pregledu kataloga »Romantic Art in Britain, Paintings and Drawings 1760—1860«⁷ odkrijemo avtorja originala Kovačnice Josepha Wrighta, po katerem je Stroj napravil kopijo (sl. 1 in sl. 2).

Angleški slikar Joseph Wright,⁸ imenovan Wright of Derby (Derby 3. IX. 1734—29. VIII. 1797) je bil učenec Thomasa Hudsona v Londonu v času od 1751 do 1753 in od 1756 do 1757. Sprva je bil portretist, v času bivanja v Italiji od 1773 do 1775 pa je slikal v akvarelni tehniki kopije po Michelangelovih freskah v Sikstinski kapeli

¹ Ksenija Rozman, *Mihael Stroj*, Ljubljana 1971 (razst. kat., Narodna galerija), str. 27, 60.

² Ksenija Rozman, *Mihael Stroj*, Ljubljana 1971 (razst. kat., Narodna galerija), str. 28, 60.

³ Ksenija Rozman, *Mihael Stroj*, Ljubljana 1971 (razst. kat., Narodna galerija), str. 22, 60.

⁴ Ksenija Rozman, *Mihael Stroj*, Ljubljana 1971 (razst. kat., Narodna galerija), str. 24, 25, 56.

⁵ Ksenija Rozman, *Mihael Stroj*, Ljubljana 1971 (razst. kat., Narodna galerija), str. 28.

⁶ Ksenija Rozman, *Mihael Stroj*, Ljubljana 1971 (razst. kat., Narodna galerija), str. 28.

⁷ *Romantic Art in Britain, Paintings and Drawings 1760—1860*, The Detroit Institute of Arts — Philadelphia Museum of Art 1968 (razst. kat.), str. 68, 69.

⁸ Ulrich Thieme — Felix Becker, *Allgemeines Lexikon . . .*, XXXVI; Wilhelmy — Zyzwy, Leipzig; E. A. Seemann 1947, str. 282; *ELU*, 4, Zagreb 1966, str. 585.

1 Joseph Wright, Kovačnica — Last: The Earl Mountbatten of Burma

ter pejsaže in motive s poudarjenimi kontrasti med svetlobo in senco (Veliki izbruh Vezuva, Ognjemet na Angelskem gradu — obe sliki je kupila ruska cesarica Katarina II, prav tako Kovačnico). Po vrnitvi v Anglijo se je naselil v rodnem Derbyju ter slikal portrete in velika platna po skicah iz italijanskega obdobja. Večkrat se je udeležil razstav Society of Art in Royal Academy v Londonu, kjer so vzbudila pozornost zlasti dela z efekti umetne razsvetljave v stilu Honthorsta. Wright je postal 1. 1771 član Society of Art, 1. 1784 pa redni član Royal Academy. Po Wrightovih delih so rezali v mezzo tinto P. P. Burdett, R. Earlom, Val. Green, J. Heath, W. Pather, J. R. Smith; a akvatinti P. P. Burdett in Fr. Eginton.

Frederick Cummings omenja v katalogu *Romantic Art in Britain*,⁹ da je bil Wrightu motiv kovačnice gotovo znan po Velazquezovem delu *Vulkanova kovačnica*. Wrightovo zanimanje za to temo pa je verjetno pogojeno v razvoju železarstva in v mišljenju Johna Wilkinsona, manufakturista z železom in iznajditelja železnega čolna in mosta iz litega železa, da so možne vse konstrukcije iz železa. F. Cummings omenja nadalje Wrightovo skico arhitekture kovačnice, ohranjene v muzeju v Derbyju in narejene po naravi. Wrightu je služila za oljno podobo *Kovačnica* iz leta

1772. Obstajata vsaj še dve sorodni kompoziciji: *Kovačeva prodajalna*, iz leta 1771 (last: Royal College of Surgeons, London) in *Kovačnica — pogled od zunaj*, iz leta 1773 (prodana ruski cesarici, sedaj v Ermitaži v Leningradu). Po Kovačevi prodajalni iz leta 1771 obstajata še dve verziji (obe omenja Benedict Nicolson¹⁰ v seznamu kataloga razstave Arts Council v Londonu, 1958).

Strojeva slika *V kovačnici* (sl. 2) (o. pl., 141 × 180 cm, sign. d. sp.: Stroy gemalt 1838, privatna last, Zagreb) je kopija po Wrightovi *Kovačnici* (sl. 1) iz leta 1772 (o. pl., 120,6 × 129,5 cm, sign.: Jo Wright Pinxt 1772, last: The Earl Mountbatten of Burma). Po tej sliki je Richard Earlom 1. januarja 1773 vgraviral motiv kovačnice v mezzo tinto za Josiaha Boydella.¹¹

Dr. Anka Bulat-Simić omenja v knjigi o Mihaelu Stroju¹² pomen edine do tedaj znane žanrske slike *V kovačnici*, ki je nastala v času Strojevega bivanja na Hrvaškem. Zapisala je, da je slika po svoji socialni noti značilna za bidermajersko obdobje, za čas poštnih kočij, s katerimi je bilo delo v kovačnicah ozko povezano.

⁹ *Romantic Art in Britain, Paintings and Drawings 1760—1860*, The Detroit Institute of Arts — Philadelphia Museum of Art 1968 (razst. kat.), str. 68.

¹⁰ *Romantic Art in Britain, Paintings and Drawings 1760—1860*, The Detroit Institute of Arts — Philadelphia Museum of Art 1968 (razst. kat.), str. 68.

¹¹ *Romantic Art in Britain, Paintings and Drawings 1760—1860*, The Detroit Institute of Arts — Philadelphia Museum of Art 1968 (razst. kat.), str. 69.

¹² Anka Bulat-Simić, *Mihael Stroj u Hrvatskoj*, Zagreb 1967, str. 24, 45.

2 Mihael Stroj, *V kovačnici* — Zagreb, privatna last

Zato tudi lahko razumemo interes umetnikov prve polovice 19. stoletja za slikovitost in dramatičnost vzdušja v kovačnicah, ki so ga opazovali le od daleč in si ga radi izbirali za motiv svojih del. Stroj podobe *V kovačnici* ni naslikal po naravi, pač pa je odlična kopija po Josephu Wrightu, po vsej verjetnosti po litografiji.

Podobno kot na drugih prej omenjenih kopijah po tujih mojstrih, je Stroj tudi tu naredil vidne spremembe. Primerjava Strojvega dela s fotografijo Wrightove *Kovačnice* v katalogu *Romantic Art in Britain* pokaže: Wrightovo nakazano strešno konstrukcijo, ki se zgublja v mračnem prostoru, je Stroj jasneje naslikal. Vlažnost, hrapavost in bleščavost kamnitih blokov sten in tlaka je Stroj opustil v prid jasnemu sestavu. Figure, razvrščene od leve proti desni, so pri Stroju ostrejšje v izrisu, kar omogoča prikaz izoliranih posameznosti, ki se pri Wrightu zlivajo v celoto. Figuri sklonjenega starca z malo deklico ob nogi v temačnem levem kotu sta pri Stroju zaradi ostrega obrisa in poudarjenih osvetljav bolj vidni kot pri Wrightu. Centralna figura mladeniča s prekrižanima rokama in turbanom na glavi, ki ga delno zakriva sklonjeni mož s kleščami z žarečim ogljem v rokah, je tako pri Wrightu kot pri Stroju najmočnejše osvetljena figura. Wrightova svetloba, ki poudarja mladeničeve roke, levo stran obraza in del pokrivala je širokopotezna in razblijna podrobnosti, senca pa gosta in neotipljiva, kar daje slikovit vtis figure. Stroj mladenič je zaradi risbe, ki ga omenjuje, izoliran v prostoru, svetlobni prameni slede in poudarjajo njegovo telesnost, igro mišic rok, plastičnost obraza,

opaznejše so črte gub srajce in pokrivala. Bolj je poudarjena tudi markantna trojica na desni — mati, vidna s hrbtne strani, z otrokom v naročju ter deklico, ki se jo je ovila z levico okrog pasu. Wrightovo kontrastiranje med svetlobo in senco je sredstvo, ki podira mejnike med človekom in prostorom, svetloba vpija in združuje figure z ambientom. Strojevi kontrasti služijo poudarku plastičnih efektov, katerim je risba v močno oporo. Stroj je ostal zvest Wrightovemu obrazu mladeniča. Po svoje pa je preoblikoval ženske obraze. Profil stoječi ženi, ki je učinkovita z majestetično držo in s padom težke draperije, je Stroj delno spremenil. S svetlobo je poudaril okrogolino lične partije. Spremenjen je tudi tip obraza otroka v materinem naročju, predvsem pa je pridobil na pozerstvu. Slednje je še bolj poudarjeno na stoječi deklici ob materi. Wrightova deklica je občutno vitkejša in sloka, njena majhna glavica odgovarja tipu rokokojskih mladenk. Glava Strojve deklice se je povečala na škodo telesne višine, obraz je izrazito podolgovat in nekoliko oglat. Močno variranje med svetlobnimi in senčnimi partijami obraz skorajda karkira. Wrightovi deklici zreta proti desni, Strojevi gledata iz platna v nas ter tako ustvarjata intimnejši kontakt z gledalcem.

Wrightovo platno je polno svetlobnih kontrastov, ki jih omiljujejo zabrisani obrisi, zameglenost prostora. Baročno velikopoteznost je Stroj zamenjal z opisom nadrobnosti, slikovito potezo pa z risbo, jasnostjo in

izoliranostjo predmetov, kar je odgovarjalo bidermajerski težnji po stvarnem opazovanju. Le svetlobni pripomočki, ki spominjajo na reflektorske gledališke efekte, naj dramatizirajo prizor ter s tem zapišejo pri

gledalcu olepšano podobo vsakdanjosti te stare obrti. S tem je zadoščeno meščanskemu okusu, ki želi stvaren opis, vendarle nekoliko požlahtnjen.